

leteket próbált meg összefogni. A szétválás során a különbségek nyilvánvalóvá váltak, és gyakorlatilag mindenki profitált az egyéni adottságokhoz jobban igazodó irányítás lehetőségéből. Még az olyan, korábban az ILÉA-elosztás haszonélvezőjeként számon tartott szegény kerület is, mint Tower Hamlets, ahol most vált lehetővé, hogy az iskolai népesség csaknem felét kitevő bangladesi gyerekek szülei megfelelő arányban képviseltesse az irányító testületekben, és az esélyegyenlőség filozófiáját ne csupán nagy vonalakban és az általánosság szintjén, hanem konkrét helyi ügyekben, kis gyakorlati csatározásokban próbálják megvalósítani azok, akik emellett a filozófia mellett elkötelezettek. A kerületi irányítás azt is lehetővé teszi, hogy olyan pedagógiai szolgáltatásokat szervezzenek, amelyek speciális körülményekhez és gondjaikhoz igazodnak.

A különböző kerületi tanulmányokat egymás mellett olvasva, az is kiderül, hogy ugyanazok a problémák (pl. az iskolai eredményesség, a korai lemorzsolódás) mennyire másként jelennek meg a különböző területeken. A gazdagabb és középosztályos Wandsworth-ben pl. a más kerületbe eljáró tanulók visszavonására a konzervatív helyi hatóság az iskolakínálat bővítésén fáradozik (szorgalmazzák az opting out gyakorlatát, támogatják egy új anglikán iskola megépítését, egy régi komprehenzív iskola átalakulását új, korszerű műszaki középiskolává, ösztönzik az iskolákban az alternatív módszerek és iskolai szintű innovációk elterjesztését. A kerület oktatásirányítói hívei a szelekció fokozódásának, mert ettől nemcsak a színvonal emelkedését remélik, de az iskolák (igazgatók, tanárok, tanulók és szülők) felelősségének erősödését is. A provinciálisabbnak leírt, szegényebb Tower Hamletsben viszont a komprehenzív iskolák megtartását, a lemorzsolódók arányának növekedését szorgalmazzák, valamint a kerület tanárainak szakmai színvonalát és anyagi megbecsülését kívánják emelni. Izgalmas politikai elemzést ad a szerkesztő bevezetőjében, ahol leírja, hogy egy radikális munkáspárti önkormányzati vezetési kerületben, Hackney-ben hogyan próbálják a konzervatív kormányzati oktatáspolitikusok által bevezetett (és számukra is elkerülhetetlen) finanszírozási és irányítási lépéseket megvalósítani. Leírása izgalmas esettanulmány a szakma iránti hivatalnoki elkötelezettség és a politikai túlbuzgóság közti küzdelemről.

A belső-londoni kerületek irányítási decentralizációjának esettanulmányai az irányítás számos fontos és örök kérdését felvetik (a decentralizáció és centralizáció helyes arányáról, a kooperáció szükséges területeiről, az állami szolgáltatásokban elviselhető egyéni különbségekről stb.), ám megválaszolni azokat természetesen nem tudják, és nem is akarják. A leírások számos apró és nagyobb tanulsággal szolgálhatnak még a problémák többségét ismerően üdvözlő magyar olvasók számára is. A két könyv pedig a magyar oktatáskutatók és -irányítók számára is szolgáltat hat tanulságot: az oktatásirányításban az utóbbi években-

évtizedekben a világon mindenütt (nálunk is) bekövetkező változások megismerésére és megértésére nagy az olvasói igény. Különben bizonyára nem születtek volna meg az ismertetett könyvek, amelyeket meglehetősen esetlegesen választottunk a hasonló témájú könyvek sokaságából.

(*Martin Rogers: Opting Out. Choice and the Future of Schools. London, Lawrence and Wishart, 1992; Michael Barber [ed]: Education in the Capital. London-New York, Cassel, 1992.*)

Nagy Mária

ISKOLA ÉS TELEPÜLÉS REDIVIVUS

A Kádár-rendszer végnapjaiban iskola és település viszonya ígéretes téma volt. Akik ezen a területen dolgoztunk, mind azt tartottuk, hogy ezen a szinten – a települések és intézményeik közvetlen kapcsolatát kutatva – eleven összefüggéseket találunk, jöllehet az oktatás iránt megcsappant a társadalmi érdeklődés. Amikor a makrosztatistikák hanyatlást mutattak, fölfedeztük, hány meg hány szál köti a lokális társadalmat az iskolához, a helybeli postához, a szárnyvasúthoz, a buszmegállóhoz, a tévesz irodához, az italbolthoz – mindahhoz, ami a helyben lakást a kor szintjén komfortossá tette. Megtalálni véltük – s nem is egészen alaptalanul – a kihúnyó politikai érdeklődés még mindig eleven forrását a helyi közösségekben.

1989\90 óta nagyot fordult a világ. Ami a helyi társadalmat és intézményeit illeti, különösen nagyot. Mindenekelőtt föléledt a politikai érdeklődés. Igaz ugyan, hogy hiányára ma is divat panaszkodni (különösen ha valakit nem választanak újjá), de csak azok veszik a panaszt komolyan, akik már elfelejtették a „szóljanak hozzá, elvtársak” kínos perceit. Nemrég töltöttem egy délutánomat lakhelyem polgármesteri hivatalában. Ez a friss tapasztalat arra figyelmeztet, hogy nem nógatni kell ma hozzászólásra, hanem inkább lebeszélni (ha lehetne).

Verebélyi Imre szerint „a tanácsrendszer negyven évvel korábbi út választása... fokozatosan történelmi zsákutcába torkollott”. Én ennél keményebben fogalmaznék (mint ahogy keményebben fogalmaztak mindazok, akik végig-asszisztálták az Erdei-Bibó féle önkormányzati reform fől-számolását, illetve helyettesítését a tanácsrendszerrel). Az 1950-es reform – akkor is, ha a reform kidolgozói hittek benne – eleve cinizmuson alapult. Hiszen egy tudatosan, sőt deklaráltnan totális állam politikai rendszerében kereste a települési önkormányzatok helyét és hatáskörét.

Ez talán a legfontosabb tanulsága annak a praktikus kis kézikönyvnek, amelyet Verebélyi Imre szerkesztett (Az önkormányzati rendszer magyarázata). Helyesebb lett volna talán, ha – természetére tekintettel – a könyv Az önkor-

mányzati törvény magyarázata címet kapja. Erről van szó benne ugyanis. Verebelyi és szerzőtársai az 1990. évi 65. törvény szövegén haladnak végig – preambulumtól a záró rendelkezésekig –, és cikkelyről cikkelyre magyarázzák, értelmezik, háttérzik és megvilágítják a törvényhozó szándékát és a törvény alkalmazásának irányait. (Függelékben néhány nemzetközi és hazai alapidokumentumot is közlésznek, mint pl. a helyi önkormányzatok európai chartáját vagy a települési önkormányzatokat érintő hazai alkotmánybírói döntések és más vonatkozó jogszabályok jegyzékét.) Iskolákról tételesen nem tud a tárgymutató, de a kicsit is avatott olvasó a szabályozások légióját találhatja a „bizottságok”, „hatáskör”, „közszolgáltatás”, „normatív hozzájárulás”, „önkormányzati intézmény” stb. tárgyszavaknál. Nem biztos, hogy ebből a könyvből mindenestől megismerhetjük az önkormányzatokat, de az biztos, hogy megismerhetjük az 1990-es parlament törvényhozóinak szándékait és illúzióit. Eufórikus, feledhetetlen, mégis elfeledett idők! A törvény megalkotói komolyan hittek települések horizontális kooperációjában (társulások), a népi kezdeményezés lehetőségében és konstruktivitásában, állami szervek és helyi önkormányzatok egymást kiegészítő – nem akadályozó és visszaszorító – működésében. És mindenekelőtt abban, hogy a települési önkormányzat képviselői rendszere népképviselői rendszer, nem pedig, mint azóta sokan csalódottan tapasztalhatták, pártképviselői.

A szerkesztő a zárszavában világosan meg is írja: „a szabad választásokat követően a demokratikusan megválasztott döntéshozó szervek tényleges alárendeltségébe került a közigazgatás”. Az elmúlt esztendőket tanúsíthatják, mennyire volt vagy nem volt így. S ha így történt, mennyi abban az illúzió, hogy a képviselőket által ellenőrzött igazgatás emberközeli is, hatékonyabb is, mint egy korábbi adminisztráció, egy hagyományosabb bürokrácia. Mégis érdeke a könyvnek – ami ma is kiválóan használhatóvá teszi –, hogy nemcsak egy ma már módosított törvényt ismert, hanem egy gondolkodásmódot. Mégpedig egy olyan gondolkodásmódot, amelyet évek, sőt évtizedek tapasztalatai, vitái, szakmai elemzései és tudományos kontrolljai érleltek ki, és amelyből nem csoda, szinte készen pattant ki az 1990-es önkormányzati törvény. Illúzióival, naivitásaival – de pragmatizmusával és kemény realitásaival is együtt.

**

Mindig tanulságos a jogalkotó szándékait és elképzeléseit a valósággal ütköztetni, s erre (közmondásosan) a társadalomkutató hivatott. Nemszeretem mesterség. Hiszen szebb is, kedvesebb is a kívánt valóságot elképzelni és racionalizálni, mint az előírásokat a teljesítésekkel szembevetni. Ennek az önkormányzati élve boncolásnak érdekes színterei a kilencvenes évek elején az MTA Regionális Kutatások Központja falukonferenciái. Most már frottan is olvashatók (Válság és kiút, 1991, Kiút a válságból, 1993).

Milyen válságból? *Enyedi György*, aki másfél évtizede *Falvaink sorsa* című kis könyvével vált „falukutatóvá”, a kilencvenes évek elején a falvak válságának három okát látja. Az egyik a mezőgazdasággal, közelebbről a földtulajdonnal kapcsolatos viták és politikai döntések, illetve azok kívánt és nem kívánt (vagy kívánt, de nem teljesülő) hatásai. A másik a falusi térségek új integrációs folyamatai, amelyek helyenként már működnek, másutt azonban még nem érzékelhetők. A harmadik pedig a település és természeti környezetének kapcsolata.

Az imént emlegetett társadalomkutatósi eredmények és kétségek mindenekelőtt az 1993-as konferencia önkormányzati szekciójában merültek föl. A szekció szereplői a szakmai közönségnek korántsem voltak újjak; újjak voltak azonban mindenesetre a megközelítések, amelyeket itt mutattak be együttesen először. Az egykori Társadalomtudományi Intézet műhelyében elsősorban helyi társadalmat kutattak, szociológiai, sőt néprajzi vénával. Itt most a jogi-politikai megközelítés dominált. Az a kérdésfeltevés tehát, hogy kinek az érdekében áll vagy nem áll az önkormányzati átalakulás, melyik társadalmi csoport hogyan változtatja hatalmi helyzetét, ki mit adott hozzá az átalakuláshoz és mit gyümölcsöztet belőle.

„A helyi önkormányzásnak – írja összefoglalójában *Pálné Kovács Ilona* – éppen az az óriási előnye, hogy avatott kezekben képes a működéséhez a legadekvátabb formákat és mechanizmusokat nyújtani, és rugalmasan képes alkalmazkodni a hely sajátosságaihoz, speciális problémáihoz. De – folytatja kétkedve – vajon meg kell-e jelennie a pártoknak a falvakban, s indokolt-e a pártcentrikus helyi választási szisztéma, s egyáltalán, mi lehet a pártpolitizálás tartalma a helyi társadalomban?”

Például, felelném, a kultúra, az oktatás. S hogyha a szakmai közönség – a tanár vagy a helyi képviselő – a köteteket forgatva még mindig kicsit sterilnek találja az ilyesfajta tűnődést, az talán azért van, mert épp a helyi intézményekről esik bennük kevés szó. Iskoláról például *Kiút a válságból* című kötet egyáltalán nem is tud. Pedig ha van fontos dönteni való helyben – és mindenekelőtt falun, kistelepüléseken –, akkor az iskola éppen az. És nemcsak tartalma, „üzene” miatt. Hanem nagyon is racionális okokból – hiszen rá fordítódik a kistelepülések költségvetésének nagyobb hányada.

**

Kár, hogy *Péteri Gábor* nem írta meg mindezt a *Kiút a válságból* című kötetben. Megírta viszont többször is annak a kutatásnak a keretében, amelyet „helyi demokrácia és újítások” néven és témában vezetett, és amelyet az USAID, az Egyesült Államok kormányzati szervezete részben anyagilag is támogatott. E kutatások imponáló eredményei ma már sorozatnyi könyvben olvashatók. A sorozat első tagja összehasonlító kötet, amelyet a szerkesztő,

talán túlzott szerénységgel, munkaközi tanulmányoknak nevezett el [Events and Changes]. Valójában jóval többek ennél. Igazi kelet-európai körkép kerekedik ki belőlük a történelmi átmenetről, amelyet mi és szomszédaink megtettünk, amikor fél század totális diktatúráiból 1989/90 fordulóján újra a parlamentarizmus útjára tértünk.

A kötet különossége, hogy mindezt a helyi szint változásain keresztül akarja és tudja bemutatni. Valójában a visegrádi hármakról van szó, akik a szerkesztés közben váltak négyekké (amit mutat például némi átfedés, szerzői és szerkesztői zavar is Ilner, illetve Bodnárová tanulmányában). Nem az országtanulmányok azonban a kötet súlypontja, hanem az esettanulmányok. És azok közt is valójában azok, amelyek a helyi átalakulást pénzügyi-gazdasági szempontból közelítik meg (Swianiewicz, Lados, Velkey és a szerkesztő tanulmányai). Ismerjük el: ez nem épp az a nézőpont, amelyet várnánk és amelyet megszoktunk, amikor korábban a helyi társadalmak politikai esélyeiről beszélünk; a jogalkotók szándékából és politikai akaratából is ki-kicsúsízik ez a dimenzió. Az azonban nem kétséges, hogy nagyon fontos. Péteri már korábbi tanulmányaival is dokumentálta, hogy megfelelően fölkészült, tárgyi tudása is van ahhoz, hogy a helyi önkormányzatok megalakulásának, illetve a képviselési (és az állítólag közvetlen, mindenestre a helyi) demokráciák finánciális vetületeit elemezze. Meg is teszi a kutatás következő kötetében, amelyet Horváth M. Tamással közösen írt (Új változottság, 1993). Az „új változottság” egyrészt mint helyi politizálás jelenik meg az önkormányzatok szintjén, másrészt mint gazdálkodási stratégia. Mindkettő mehökkentően új, és a szerzők hatásosan fogalmaznak ahhoz, hogy tényleg el is higgyük nekik a föltárt valóság újszerűségét.

Holott azok, akiket az itt ismertetett kérdőíves vizsgálat során megkérdeztek, épp az ellenkezőjét állították. „A lokális változások nem elég áthatók – magyarázza Horváth M. Tamás ezt a véleményt. – Az emberek feltehetőleg nem érzékelik, nem is ismerik pontosan mibenlétüket.” Vagy ha ismerik, folytatja, akkor is csupán a fonákjára figyelnek oda. „Az MSZMP pártbizottságai és a tanácsi, nagyvállalati vezetés között kifinomult irányítási, egyeztetési csatornák működtek... Az önkormányzati helyi politika alakítása a napi működés gyakorlatában szintúgy egy határolt személyi kör kezébe tétetett.”

Ha azonban a polgármesterek értékválasztásait vizsgáljuk, föltárulnak a különbségek. Péteri Gábor úgy találta, hogy a polgármesterek politikai kultúráját (kár, hogy közelebből nem értelmezi ezt a fogalmat), e kultúra különbségeit a költségvetési megoldásokban lehet leginkább érzékelni. Pártbeli hovatartozásaikat ezzel szemben azzal tudta szemléletessé tenni a kutatás, hogy a polgármesterek miként foglaltak állást a költségvetési újraelosztás kérdéseiben. Az MSZP-re és az SzDSz-re szavazó polgármesterek ugyanis elsősorban helyi önkormányzati forrásokra építenék a

költségvetést, javítanák a hatékonyságot, elutasítják a lakosság fokozott megadóztatását. A KDNP-re és az MDF-re szavazó polgármesterek viszont mentalitásukban tipikusan igénylők (nem véletlen, mondhatnánk, az Antall- és a Boross-kormány alatt). A kiszagda polgármesterek Péteri szerint egyfajta autarchiára törekszenek, költségvetési szemléletük egyszerű, akárcsak egy kiegyensúlyozott háztartás költségvetési szemlélete. A FIDESz polgármesterei egyrészt a növekedésben érdekeltek, másrészt viszont a növekedést leginkább ők akarnák helyi adókból is támogatni.

Kár, hogy az imponáló adatfölvételben nem szerepelnek – vagy ha igen, csupán érintőlegesen – az iskolák. Hiszen, mint említettem, különösen kis településeken a legfontosabb intézmény ez, amely mind a helyi törvényhozást, mind a helyi költségvetést képes megosztani, sőt föl is borítani. Így aztán a fölmérés, amely a demokratikus fordulatot követő „új változottságot” hivatott bemutatni, ha steril nem is, de mindenesetre kissé elvont marad.

Kárpótol viszont ezért a kutatás harmadik köteté, amely a helyi költségvetés központi kapcsolatait elemzi (Központi-helyi költségvetési kapcsolatok, 1994). *Agg Zoltán, Pitti Zoltán, Várfalvi István, Glen Wright* és a szerkesztő, Péteri Gábor tanulmányai sokoldalúan elemzik, hogy „a helyi önkormányzatok az országos gazdasági folyamatok meghatározó szereplői... Magyarországon a klasszikus közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, szociálpolitika stb.) súlya nagyobb, és az infrastrukturális, település üzemeltetési, valamint az igazgatási feladatoké kisebb.”

Kérdés, hogy ennek megfelelően alakulnak-e a költségvetési kapcsolatok is központi és helyi szint között. A feladatok valójában szétválaszthatatlanok, érvelnek a szerzők, és ezért mindig vitatott marad, hogy mekkora kell legyen központ és helyi önkormányzat hozzájárulása a föladatak megoldásához. A teljesen központi finanszírozás politikai, a teljesen helyi finanszírozás pedig gazdasági képtelenség. A szerzők az önkormányzati társulásokban vélik fölfedezni a megoldást; kár, hogy „a magyarországi települések több mint fele apró falu. Ugyanakkor ennek a nagy létszámú településcsoportnak viszonylag kicsi a társadalmi súlya, mert a lakosságnak csak 7,6 százaléka lakik itt.” A parlament önkormányzati bizottságának munkájához készített háttér tanulmánya támogatások különböző fajtáit sorolja föl (blokk támogatás, a körzeti szolgáltatások támogatása, forrásoldali kiegyenlítés stb.), amelyekkel a központi költségvetés a helyi önkormányzatokat hatékonyabban támogathatja.

* *

Annási Ferenc, Halász Gábor és Nagy Mária könyve azért nagyon jó olvasmány, mert konkrétumokkal egészíti ki az imént ismertetett költségvetési témájú kötetet (Önkormányzat és közoktatás). Pedig ez a könyv, ha csak önmagában nézzük, jóval több, mint konkrétumok gyűjteménye. Sokkal inkább nevezhetném egy illúzió történetének,

vagy legalábbis az illúzió egyik változatának. Az illúzió röviden az, hogy az intézményi autonómia képes megóvni az iskolákat az illetékelen beavatkozásoktól – jöjjenek bár a település vezetőitől, vagy az államigazgatás magasabb szféráiból. Vagy ha az intézményi autonómia nem, akkor megóvhatja őket az iskolaszék, amely a helyi lakosság akaratát képes közvetíteni, szemben az elidegenedett oktatásiügyi bürokráciával.

Ez az illúzió végigkísérte vitáinkat és lelkesültségeinket a Kádár-rendszer utolsó éveiben. Már az 1985-ös oktatási törvényben is fölfedezni véltük, és azzal mentgettük egymás közt a törvény szövegezőit, hogy pártállami romok között nem fogalmazhattak világosabban, meg hogy bátor tett volt, ha bizonytalan és erőtlen is, amit akkor írtak az iskolák önállóságáról. Volt aztán egy rövid időszak, amikor – brit példára – vagy az iskolaszékekben reménykedtünk, vagy pedig abban, hogy egy leendő közoktatási törvény, ha megelőzi az önkormányzatot, akkor kivethetné az önkormányzatok hatásköre alól legalább az iskolát.

Nem így esett. Ahogy a kötet előszava – még mindig elég tapintatosan – írja: „A magyar tanügyigazgatást az 1990-es önkormányzati törvény elfogadása rendkívüli kihívás elé állította.” Olyan kihívás elé, amelyen, azt hiszem, mind a mai napig nem sikerült túltenni magunkat.

A kötet egy kutatás összefoglalója (nem annyira monográfia, mint lehetne; inkább részelemzések láncolata, ahol azonban gondolatiság, terminológia és értékválasztás változásában jól kapcsolódnak). A valóság az, amit Halász Gábor így fogalmaz meg: „az iskola működésének a szabályozása a központi államhatalom, az intézményfenntartó önkormányzatok, a szakmai önállóság meghatározott szintjével rendelkező intézmények és az intézményi szolgáltatások ugyancsak meghatározott jogokkal rendelkező igénybevevői együttes játékában alakul ki”.

Csakugyan: föl vagyunk-e készülve erre a több szálon függésre? A kötet olvastán is azt kell mondanom, hogy nem – vagy ha igen, még mindig csak kevésé. Igazából azt sem döntöttük meg el magunk közt, hogy az iskola menedzserre, a helyi képviselő testületre, a pedagógus szakma vagy a központi szakértő szemével nézzük település és iskola megújult kapcsolatát. Ami egykor oly sokat ígért – mindenekelőtt azt, hogy képes megújítani az iskola iránt apadó társadalmi érdeklődést –, az mára a szakértőknek is, sokszor azonban az iskoláknak is kezelhetetlen bonyodalmaiká alakult.

Van-e kiút innen, és ha van, hová vezet? Újabb centralizációhoz? Iskolai autonómiához? Olyan népi kezdeményezésekhez és közvetlen demokráciához, mint amilyenek pl. az ökömenikus iskolák voltak, amelyek máig sem illeszkednek a mostanra eléggé kialakult intézményfenntartói struktúrába.

S ha tán az az érzésünk, hogy ennek a könyvnek egyik-másik fejezete kissé már a múlté – vagy épp friss problémákat hiányolnánk (pl. önkormányzati és egyházi iskolavítákat,

alapítványi iskolatámogatásokat stb.) –, ne feledjük: nagyon sok minden történt meg velünk négy év alatt. Több annál, mint amit az emlékezetünk megbízhatóan földolgozni képes. Éppen ez a könyv legnagyobb erénye: hogy ha problémái közül hiányolunk is napi aktualitásokat, az alapvető változást település és iskola viszonyában jövőre kiható érvényességgel ragadta meg és állítja elénk.

(Verebelyi Imre [ed.]: *Az önkormányzati rendszer magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993; *Válság és kiút. Kiút a válságból*. MTA Regionális Kutatások Központja, 1991, 1993; Péteri Gábor [ed.]: *Events and Changes. Új változatoság*. Központi-helyi költségvetési kapcsolatok. *Helyi Demokrácia Alapítvány*, 1991, 1993, 1994; *Annási Ferenc & Halász Gábor & Nagy Mária [eds.]: Önkormányzat és közoktatás*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.)

Kozma Tamás

OECD-INDIKÁTOROK

Az oktatási ágazat gazdasági jelentőségét is jelzi, hogy a világ fejlett országait összefogó Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az OECD az oktatásügy terén is jelentős tevékenységet folytat. A szervezet keretein belül működő Oktatásügyi Kutatási és Innovációs Központ, a CERI 1988-ban indította el az oktatási rendszerek nemzetközi összehasonlítására irányuló INES programot (Indicators of Education Systems). A program munkájának fő eredménye az *Education at a Glance*, *OECD Indicators* (Az oktatásügy áttekintése, OECD mutatók) című kiadványsorozat (EAG), amelynek első kötete 1992-ben jelent meg, zömmel 1988 évi adatokkal. A jelen ismertetés tárgya a második kötet, az EAG 2, amely 1993. decemberében került a – nemzetközi – nyilvánosság elé.

Az EAG 2 elvi bevezetője kifejti, hogy a kiadványsorozat célja megbízható mutatók rendszeres előállítása az oktatáspolitikák elemzésére. Az integrálódó nemzetközi oktatástatistikai rendszerre támaszkodva a mutatók a fő probléma-területek megvilágításával segítenek felfedni az oktatási rendszerek kritikus elemeit és támpontul szolgálnak a korrekciós politika fő feladatainak megfogalmazásához.

A kiadvány bevezetője az EAG 2 leginkább figyelemre méltó új jellegzetességének azt jelöli meg, hogy szélesedett a vizsgálat földrajzi látóköre. 1992-től bekapcsolódott a program munkájába a Cseh és Szlovák Köztársaság (a későbbiekben a Cseh Köztársaság) és Magyarország is. Mindkét ország adatszolgáltatást teljesített már az EAG 2 előkészítő munkái keretében. Ennek eredményeként az EAG 2 gerincét képező 38 mutató tábláiban és diagramjaiban Magyarország 22 mutató, a Cseh és Szlovák Köztársaság 18 mutató esetében van jelen adataival, a fejlett or-